

Fran Levstik

Fran Levstik se je rodil 28.9.1831 v Dolnjih Retjah, slab kilometer izven Velikih Lašč. Že zgodaj je kazal vsa znamenja bistrega, vsestranskega nadarjenega dečka. Po triletnem obiskovanju velikolaške šole ga je oče poslal v Ljubljano. Tu je obiskoval dve leti normalno in se pripravil za vstop. Levstik je rasel v dobi marčne revolucije. V času, ko se je kmečko ljudstvo potegovalo za odpravo zemljiškega tlačanstva, je tudi njega zajel val velikih narodnih in socialno osvobodilnih idej. Ker je imel v šoli težave z matematiko in očesno boleznijo, se ni prijavil na maturo, kar je bilo za vse življenje usodno. Doba od leta 1854 do 1887 lahko imenujemo Levstikova doba, kajti v tem obdobju je Levstik deloval kot pesnik, pripovednik, literarni kritik, jezikoslovec, narodni in politični ideolog, časnikar in še marsikaj. Presojal je vse naše književno, družbeno, politično in javno življenje kot človek, ki je bil tesno povezan s socialnim življenjem kmeta in delavca. Slovenskim pisateljem je svetoval, naj se oprimejo pisanja v domači besedi, v domačih mislih, na podlagi življenja, da bi Slovenec videl Slovenca v knjigi, kakor vidi svoj obraz v ogledalu. Bil je plemenita duša, otročje blagega srca in radodarnih rok. Znal je biti vesel, šaljiv in zbadljiv, toda brez hudobnosti. Resnica zavita v šalo je bilo tudi Levstikovo umetniško, idejno estetsko in kritično vodilo, ki je zraslo z njim v kraju, od koder izhaja.

Najprej je dobil službo domačega učitelja pri okrajnem glavarju Glančniku jeseni leta 1853, sledil je odhod v Olomuc na Moravsko, kjer se je posvetil jezikoslovnim študijem, se naučil češčine. Med tem časom je skušal Levstik izdati svoje pesmi, a je imel težave z Globčnikom (to je bil veroučitelj, ki je imel nalogo paziti na svobodomislene dijake), ki jih je označil za pohujšljive. Bile so prepovedane, vendar so na svetlo prišle čez dvanajst let. Ko je po zaslugi Globčnika Levstik odšel z Dunaja peš do Krškega, je srečal svojega sošolca Aumana, ki mu ostopil službo domačega učitelja pri grofu Paceju. Tu je ostal dve leti, se seznanil s Tono, črnooko kmečko lepoticco, hčerko krčmarja in premožnega posestnika Zidarja iz bližnjih Moravč. V jeseni 1857 se je preselil v Ljubljano in se je moral posloviti od ljubljene Tone Zidarjeve, vendar je še dolgo mislil nanjo. Nastale so znamenite Tonine pesmi: Boječnost, Prvi Poljub, Toni, Ne Jokaj, Zvečer, Otivi, Tiha Žalost, Srečni mrak, soneti...). Ko je aprila 1858 grof Pace nenadoma odpovedal službo Levstiku, je ta ostal brez službe in kruha. Zatem je odšel v Spodnje Retje in se nastanil pri svojem prijatelju in sosedu Jožetu Oblaku, znanemu čebelarju. Leta 1858 so izšli Levstikovi najiminenitnejši spisi, med njimi nesmrtna umetnina, ljudska povest Martin Krpan, izvirna, napisana v duhu preprostega slovenskega človeka z umetniškim okusom. Gre za njegovo najlepše, najpopolnejše literarno delo. Istega leta je napisal najdaljše prozno delo, ki nosi naslov Bučelstvo pod vplivom prijatelja Ilija.

V septembru leta 1858 je šel za domačega učitelja k pesniku Miroslavu Vilharju na grad Kalec blizu Knežaka, kjer je ostal do leta 1861. Tega leta je dobil službo tajnika pri Slovenski čitalnici v Trstu, leta 1862 je na pobudo Vilharja sodeloval pri izdajanju lista Naprej. Častniško obleko in obliko je dal Fran Levstik. To je bil naš prvi politični list, ki je izhjal do 29. novembra 1863. Leta 1870 je Josip Stritar povabil Levstika na Dunaj kot sourednika pri Zvonu. Tu je začel izdajati satirični list Pavliha, ki je zaradi ostrosti s sedmo številko propadel. Levstikova pesem je ponovno oživel ob boleštni ljubezni do Franje Koširjeve. Pisal je pesmi, ki so izraz njegovega mišljenja in čustvovanja ter odmev dnevnih doživetij. Te pesmi se začnejo s Senčnico, v ljubezni do Franje je nastal venec pesmi: Franjine pesmi. V njih se izraža vsa lestvica Levstikovih ljubezenskih čustev, od priznanja ljubezni do skrajne ljubosumnosti, ko je pesnik posumil v Franjino iskrenost in jo v eni zadnjih pesmi:

Kaj sem ti storil zavrnil kot "tigrovo krvavo", ki mu je z nohtmi raztrgala srce.

Levstik sodi tudi med preroditelje slovenske drame. Že kot dijak je napisal strašno žaloigro Razbojniki, literarno satiro Ježa na Parnas in leta 1855 šaljivo igro Juntez.

Leta 1875 je Jurčič prinesel Levstiku svojo tragedijo Tugomer zajeto iz življenja Polabskih Slovanov, naj bi jo pregledal in ocenil. Tragedija je bila napisana v prozi; Levstik pa je delo prebrl v jamske verze in je poglavitno Jurčičevo osebo Tugomera, ki naj bi bil izdajalec iz zavrnjene ljubezni predelal v " človeka, ki je žrtev lahkovernosti, nepoznavanja ljudi in ideje sporazuma med narodi ". Tragedija Tugomer je sad skupnih dramatskih prizadevanj in simbolična podoba Levstikovega boja zoper laž v družbenem življenju.

Fran Levstik je umrl 16. novembra leta 1887. Pogreb , ki je bil dostojen za velikega pisatelja, je oskrbelo Slovensko pisateljsko društvo. Dve leti kasneje so Levstiku v Velikih Laščah postavili spomenik.

Levstiko glavno pravilo je bilo: **Najprej poslušaj narod, kako govori, od njega sprejmi , kar je dobro, potem šele se loti pisanja.**